

„Le fils cheri de la victoire”, avagy a 18. század végének leghíresebb magyarja

A hazai hadtörténeti irodalom gyarapításában élenjáró kiadványsorozat *A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára* keretében néhány éve, örvendetes módon egy a 18–19. század fordulójának időszakára vonatkozó munka is napvilágot látott. E kétségtelenül világtörténelmi jelentőségű, politikai, társadalmi és katonai szempontból egyaránt forradalmi változásokat hozó korszak vizsgálata hazánkban ugyanis sokáig háttérbe szorult, többek között hadtörténetírásunkban is. Az utóbbi időben azonban ez a helyzet gyökeresen megváltozni látszik, köszönhetően annak, hogy egy új (had)történész nemzedék lépett színre, amely az említett korszakot tűzte ki tudományos igényű vizsgálatának tárgyául.

Ezen generáció jeles képviselője a kötet szerzője, Lázár Balázs is, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársa, aki népszerűsítő és forrásközlő kötetek, illetve számos értékes tanulmány publikálását követően 2013-ban önálló monografikus feldolgozással jelentkezett. A már megjelenésében is izlées és elegáns munka egy, az említett korszakhoz hasonlóan, szintén méltatlanul háttérbe szorult műfaj, a történeti életrajz révén kísérli meg a kegyetlen feledés homályából kiemelni, jó érzékkel kiválasztott hősét, báró krajovai és topolyai Kray Pál tábornagyt. A szepesi kisnemesből a francia forradalmi háborúk legsikeresebb magyarországi származású hadvezérévé vált, pályafutása csúcán nemzetközi hírnévre szert tett Kray Pál ugyanis feltétlenül méltó rá, hogy visszakerüljön nemzetünk kollektív történelmi emlékezetébe.

Előrebocsátjuk, a szerző vállalkozását sikerrel hajtotta végre. A PhD-értekezésből kinőtt munka felépítése szabályos, logikus és áttekinthető. Életrajz mivoltából fakadóan az értelemszerű, kronologikus sorrendiséget követi, de zárásként, nagyon helyesen, néhány hasznos tematikus fejezet is beiktatásra kerül.

A figyelemfelkeltő előszót követően kapott helyet a néhány korábbi Kray-életrajzot és a korszakra vonatkozó fontosabb hadtörténeti összefoglalásokat középpontba helyező historiográfiai áttekintés, illetve a levéltári források számbavétele. Utóbbiak alapvetően az Osztrák Állami Levéltárban (*Österreichisches Staatsarchiv*), illetve a jelenleg ennek taglevéltáraként működő Hadilevéltárban (*Kriegsarchiv*) találhatóak. A források közül kiemelendők a pályafutás első felének rekonstruálásához hasznosított mustrajegyzékek és állománytáblázatok (*Musterlisten und Standestabellen*) nevű fondban található személyügyi nyilvántartások, a Habsburg Monarchia központi katonai-adminisztratív szervének, a bécsi Udvari Haditanács (*Wiener Hofkriegsrat*) fondjának az iratanyaga, valamint a klasszikus hadművelleti anyagokat, többek között Kray hadművelleti naplóját is tartalmazó Régi Tábortáblák (*Alte Feldakten*) nevű fond aktái. Az Osztrák Állami Levéltár egy másik, a magyar történelem szempontjából szintén elsőrendű fontossággal bíró taglevéltárában, a *Haus-, Hof und Staatsarchiv*ban található *Kriegsakten* nevű sorozat a politikai és katonai vezetés kapcsolatára vonatkozóan őriz értékes és informatív, Kray vonatkozásában korábban feldolgozatlan iratanyagot, így például Kray 1800. évi levelezését Ferenc császárral, illetve Thugut kancellárral. Továbbá természetesen a hazai levéltárakban is találhatóak a tábornagyról kapcsolódó értékes anyagok. Így a Hadtörténelmi Levéltárban a magyarországi főhadparancsnokság iratanyagában, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Országos

Levéltárának Családi levéltárak szekciójában (P) is, ahol Kray 70 iratból álló hagyatékát, köztük végrendeletét is őrzik.

Jóllehet a szerző a címben csak a táborszernagy katonai pályájának bemutatását ígéri, ennél szerencsére jóval többet kapunk. Így rögtön a *Karrier kezdetei* címet viselő, tartalmas bevezetésnek tekinthető fejezetben képet kapunk Kray családi, társadalmi háttéréről, iskoláztatásáról is.

Ezen ismertetés során rendkívül mozgalmas családtörténet bontakozik ki a szemünk előtt. Vallási üldöztetés, a szülőhazából való elvándorlás, kivégzés, vagyonelkobzás determinálják ősei és közvetve a kötet hősenek sorsát. Szintén Pál nevű úkapja ugyanis az erőszakos ellenreformáció következtében kényszerült elhagyni morvaországi szülőföldjét, hogy Magyarországon, azon belül is a Szepességben leljen új hazára. Itt a család sikeresen beilleszkedve utóbb magyar nemességet is nyert. Két nemzedékkel később azonban a táborszernagy késmárki főbíróvá emelkedett nagyapját, Jakabot Rákóczi Ferenc híveként a császáriak a szabadságharc során kivégezték, vagyonát pedig elkobozták. Fiai, Jakab és Pál így a polgári létformát feladni kényszerülve a katonai pályát választották. Pál fiatalon elhunyt, Jakabnak azonban sikerült kapitányi rangig jutnia és Késmárkra visszaköltözve helyreállítani a család becsületét. Az 1735-ben második fiaként született Pált, a későbbi hadvezért, kezdetől katonai pályára szánta, amelyhez előrelátóan, elengedhetetlennek tartotta a műszaki és a matematikai ismeretekben való jártasságot is. Fiát így a késmárki evangélikus iskolában folytatott alapfokú tanulmányait követően Selmezbányára a Bányatisztképző Akadémiára küldte, melyet az sikeresen el is végzett. Ezt követően pedig rövid gyakornokoskodást és bécsi tartózkodást követően 1754 januárjában a Haller-gyalogezredben vállalt szolgálatot mint önkéntes.

Katonai pályafutásának a törzstisztségig ívelő, közel negyedszázadot kitevő része csak röviden, a legmeghatározóbb eseményeket kiemelve kerül bemutatásra. Mindez nyilvánvalóan az erre az időszakra vonatkozó forrásbázis szűk voltából következik. Másrészt viszont, mivel Kray történelmi szerepe is a későbbiekre esik, ez nem okoz különösebb hiányérzetet az olvasóban. Így is megtudjuk, hogy 1757-ben elérte az első tiszti rangot, a zászlósit, majd részt vett az akkor zajló hétéves háború (1757–1763) számos összecsapásában, a háború végére pedig már főhadnaggyá lépett elő. Ráadásul tettei révén felhívta magára a kor kiemelkedő császári-királyi hadvezére, gróf Ernst Gideon von Loudon tábornok figyelmét. A háborút követő békeidőt kihasználva pedig anyagilag is előnyös házasságot kötött, amelynek, illetve egyúttal karrierjének érdekében a katolikus vallásra is hajlandó volt áttérni. Jól érzékeltette céltudatos, határozott és becsvágytól sem mentes személyiségét. Ily módon lehetővé vált számára, hogy 1766-ban, akkoriban korántsem szokatlan módon, rangváltás révén lépjen elő századossá. A továbbiakban megismerjük gyermekei születésének időpontját, legalábbis ami az első két fiút illeti, a harmadik és legkedvesebb fiú, János születéséről ugyanakkor a szerző elfelejt minket tájékoztatni, így vele majd csak mint felnőtt katonával találkozhatunk a későbbiek során.

Kray 1778-ban őrnaggyá lépett elő, vagyis bekerült a törzstisztek közé, ami indulását tekintve már önmagában jelentős előrelépésnek számított. Karrierjének igazi felívelése azonban csak ezt követően vette kezdetét. 1783-ban egy pesti hadgyakorlaton, megbetegedett ezredese helyett ő vezényelte ezredét és manővereivel elnyerte a jelenlévő II. József tetszését. Valószínű ennek köszönhetően hamarosan alezredesi kinevezést nyert a 2. számú székely határőr-gyalogezredbe. Új állomáshelye így Erdély lett, ahol hamarosan kitört a Horea és Closca nevével fémjelzett parasztfelkelés, melynek leverésében oroszlánrészt kapott a Kray vezetése alatt összeállított különítmény is. Ennek köszön-

hetően nagy népszerűsége és ismertségre tett szert Erdélyben és a bécsi udvarban egyaránt. Így nem meglepő, hogy 1785-ben elnyerte az ezredesi kinevezést.

Ez időtől kezdve válik a munka lényegesen részletesebbé az eseménytörténet szempontjából, továbbá Kraynak a történésekhez való személyes viszonyulását is jobban megismerjük. Utóbbit főként a tábornagságnak öccséhez, Sándorhoz írt, 1784 novemberétől fennmaradt levelei teszik lehetővé. Az ezen páratlan forrásértékű dokumentumok adta lehetőséget a szerző kiválóan aknázza ki. Így például megtudhatunk olyan, a katonai pályafutáson túlmutató érdekességeket is, miszerint hőse a természetbúvárkodásnak is hódolt. Ebből fakadó ásványgyűjteménye pedig 1785-ben már 2000 darabra rúgott, illetve az is kiderül, hogy erdélyi szolgálata alatt összesen három bányában vásárolt bányarészvényeket.

A *Kray tábornok* című fejezet az utolsó Habsburg–török háborúval veszi kezdetét, mely óriási előrelépést hozott Kray számára. A háború során elfoglalta ugyanis a havasalföldi Krajova városát, majd 1789 végén elnyerte a legjelentősebb császári–királyi katonai kitüntetés, a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét. A következő év tavaszán pedig tábornokká lépett elő. Ráadásul önálló akcióival kivívta a főparancsnok, Friedrich Josias Coburg herceg megbecsülését is.

Az *első koalíciós háborúban* című fejezet már a francia háborúk történelmi korszakváltást jelentő időszakába vezet át, amelyben a császári–királyi hadseregnek és Kraynak is egy merőben új hadművészetet meghonosító ellenféllel kellett szembenézni.

1792 végén Coburg herceg került a rajnai császári–királyi, majd a következő év tavaszától a birodalmi sereg élére, és reaktiváltatta az ekkor szolgálaton kívüli Krayt. A tábornok így 1793-tól a németalföldi hadszíntérré került a Károly főherceg parancsnoksága alatt állt elővéd-hadosztályba. A továbbiakban a szerző részletekbe menően taglalja az események menetét, illetve Kray szerepét a számtalan kisebb-nagyobb összecsapás során, melyekben rendszerint elővédparancsnokként tevékenykedett. A leírásokból kitűnik és a szerző is kiemeli, hogy hőse számos akcióját felsőbb parancs nélkül, vagy akár a kapott parancs ellenére hajtotta végre. Ez jól kifejezi katonai és vezetői képességeit, az önálló döntéshozatal és a határozott, önálló cselekvés ugyanis csak kevesek sajátja. Persze ez a tulajdonság a siker mellett egyúttal a bukás kockázatát is magában rejt. Kray azonban, noha a császári–királyi hadsereg súlyos kudarckokat volt kénytelen az első koalíciós háború során elkönyvelni, feladatait rendszerint sikeresen hajtotta végre. Így 1794-ben a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjét, 1796 tavaszán pedig az altábornagyi kinevezést nyerte el.

Az *1797. évi hadjárat: egy keserű pohár kiürítése* című fejezetben ugyanakkor tanúi lehetünk Kray kudarcának a neuwiedi Rajna-hídfőnél, amikor a négyszeres túlerővel szembeszállva súlyos vereséget szenvedett. Helyzetét ráadásul tetézte, hogy megint önkényesen, a feljebbvalójától az összecsapást megelőzően kapott parancsot figyelmen kívül hagyva járt el. Korábbi sikerei esetén ilyen engedetlenségei felett szemet hunytak, ezúttal azonban természetesen nem. Így végül az uralkodó „tekintettel korábbi érdemeire és szolgálataival való megelégedettségére” 14 napi fogságra és Itáliába való áthelyezésre ítélte.

Hogy e fordulatokban gazdag életút meglepő módon ilyen súlyos megaláztatás után ér a csúcspontjára annak a *Kray mint Retter Italiens. Egy karrier váratlan felívelése* című fejezet olvasása során lehetünk tanúi.

1799-ben új, immáron második koalíciós háborúnak nevezett nagy európai összecsapás vette kezdetét. Ennek kezdete előtt azonban az itáliai császári–királyi erők főparancsnoka váratlanul elhunyt, így mint rangidős altábornagy az uralkodó döntéséig Kray

vette át az itáliai hadsereg feletti ideiglenes főparancsnokságot. A tábornok kiválóan élt a váratlan lehetőséggel, és úgy döntött, hogy magához ragadva a kezdeményezést, megelőző csapást mér a franciákra. Elhatározását siker kísérte, és néhány kisebb-nagyobb összecsapást követően a magnanói csatában nagy vereséget mért a franciák itáliai hadseregére. Noha hamarosan át kellett adnia a főparancsnokságot, jutalmul tábornaszernagy kinevezést nyert, vagyis elnyerte a második legmagasabb tábornoki rangfokozatot. Rövidesen pedig egy önálló hadműveletekre kikülönített hadtest parancsnoki beosztását is megkapta. Ennek élén pedig, újabb világra szóló sikerként, kevesebb mint két hét alatt elfoglalta Mantovát, melyet egy évvel korábban Napóleonnak is csak több hónap alatt sikerült bevennie. Sikerei azonban még mindig nem értek véget. A jobbszárny parancsnokaként ugyanis jelentős szerepe volt a Novi mellett kivívott győzelemben is.

A sors azonban nem adta meg számára a kegyet, hogy győzelmei csúcán érjen véget pályafutása. A hirtelen jött dicsőség egyúttal bukását is előkészítette. Károly főherceg 1799 végi lemondását követően ugyanis 1800 elején az immár 66. életévében járó Kray Pál a császári-királyi haderő legnagyobb és legütöképesebb hadseregére, a németországi élére került ideiglenes főparancsnokként. *A németországi hadsereg élén* című fejezetből ugyanakkor kiderül, hogy e megtisztelő, de rendkívüli felelősséggel járó megbízatás már meghaladta az idős hadvezér erejét és képességeit. A szükségszerű kudarchoz ugyanakkor a hadsereg és főként a hadvezetés engedetlenséggel, intrikákkal teli, a szerző által kiválóan bemutatott viszonyai is jelentősen hozzájárultak. Így nem meglepő, hogy ezúttal már csupán vereségek és a szinte folyamatos visszavonulás jutott osztályrészéül. A nehéz körülmények ellenére ugyanakkor mindvégig megőrizte hadseregét harcász állapotában, ami korántsem mondható el a korszak minden császári-királyi hadvezérééről. A tábornaszernagyot kudarcai nyomán 1800 augusztusában az uralkodó visszahívta a hadsereg éléről és kegyvesztettként nyugállományba helyeztette. Kray Pál kivételesen magasra ívelő katonai karrierje ezzel a kevésbé dicső momentummal véget ért.

Nem így a kötet, mely még tovább folytatódik a *Címek, kitüntetések és birtokok*, illetve A „Kray-kultusz” és a tábornaszernagy utóélete címet viselő tematikus fejezetekkel. Előbbiben többek között megismerjük Kray erőfeszítéseit a Mária Terézia Katonai Rend különböző fokozatainak, illetve ezzel összefüggésben az osztrák, illetve magyar bárói cím elnyerésére is. Ennek kapcsán rendkívül hasznos, hogy a szerző részletesen bemutatja a Mária Terézia Rend adományozásának kevésbé ismert gyakorlatát is.

A törekvő és családja felemelkedését mindáron biztosítani kívánó hadvezér az elnyert magas társadalmi ranghoz méltó vagyon megszerzését is egyik fő céljának tekintette, mely végül a topolyai uradalom megszerzésében teljesedett be. E célkitűzés valóra válásának folyamatát szintén az első tematikus fejezetből ismerhetjük meg, akárcsak szűkebb és tágabb családja tagjainak sorsát, illetve a tábornaszernagy utolsó néhány évének történetét.

A második, lényegesen rövidebb tematikus fejezet Kray korabeli ismertségét és népszerűségét mutatja be a tiszteletére rendezett ünnepségek, díszszemlék, a tiszteletére állított emlékművek, illetve az irodalmi, illetve zenei alkotásokban történő megjelenése révén. Ezzel kapcsolatosan mindössze egy dolgot hiányolhatunk, az pedig a korabeli sajtó vizsgálata. Ez az időszak ugyanis egyúttal a nyomtatott sajtótermékek elterjedésének a kora, melyekben folyamatosan tudósítanak a különböző hadszínterek eseményeiről és fontosabb szereplőiről, így természetesen Kray Pálról is.

A záró összegzés utolsó soraiban a szerző egyfajta programadással is szolgál a jövőt illetően, mely célkitűzést a recenzens is teljes mértékben magáénak érzi, miszerint „Az elkövetkezendő évtizedek feladata lesz modern szempontok szerint visszahelyezni a Habsburg uralkodók hadseregének magyar katonáit az őket megillető helyre.”

A kötetet a szokásos forrás- és irodalomjegyzéken túl névmutató, képi mellékletek és idegen nyelvű összefoglalások egészítik ki, és teszik még jobban használhatóvá. Külön említést és dicséretet érdemelnek továbbá az ilyen jellegű munka esetében gyakorlatilag nélkülözhetetlen, a hadműveletek áttekintését elősegítő térképvázlatok is, amelyek Nagy Béla közismerten kiváló munkáját dicsérik.

Összegezve, Lázár Baláznak sikerült a császári-királyi hadsereg kevés magyar hadvezérei egyikének pályaképét nagyszerűen felvázolnia, melynek során végig megfelelő egyensúlyt tartott a hősével szembeni túlzott elfogultság és a szükséges objektív távolságtartás között. Így egy hús-vér, hibákkal és erényekkel egyaránt megáldott valódi történelmi alakot jelenít meg, nem pedig egy idealizált regényhőst. A szerző ráadásul a pályafutás ismertetésén túl, ezzel szükségszerű összefüggésben a korszak háborúit, különösen az 1796–1800 közötti időszak háborús eseményeit is részletesen és szakszerűen bemutatja, továbbá hasznos betekintést nyújt a 18. század második felének katonai és részben politikai viszonyaiba, közéletébe is.

A munkát így a hadtörténelemtől többnyire ódzkodó történészkollégák is haszonnal forgathatják, sőt olvasmányos és közérthető stílusának köszönhetően az érdeklődő nagyközönség is „káros mellékhatások” nélkül fogyaszthatja.

(Lázár Balázs: Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornagy katonai pályája. /A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára./ [Budapest], 2013, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 285 p.)